

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

SZÁMVITEL KÜLÖNSZÁM

A TARTALOMBÓL:

Sztanó Imre

A számvitel oktatás fél évszázada

Ambrus Rita Anna

Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára

Borbély Katalin

Számvitel és jogalkotás Magyarországon a rendszerváltozás után

Dr. Polyák Imre

Számviteli informatika

Ujvári István Norbert

Számvitel és vállalatvezetés

Vajay Julianna

A számvitel nemzetközi harmonizációja az 1970-es évektől napjainkig

2015

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors:

Dr. Székely Csaba DSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László Csc, Dr. Juhász Zita, PhD, Dr. Obádovics Csilla, PhD, Törőné Dr. Dunai Anna PhD.

Szerkesztőségi titkár: Dr. Juhász Zita PhD

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechner János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest), Dr. Irena Završ, Ph.D FH Burgerland, University of Applied Sciences.

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően **lásd a folyóirat hátsó belső borítóját.** / We accept APA style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / Send manuscripts and letters by e-mail only to: **zjuhasz@ktk.nyme.hu**

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll.

/ Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Prof. Kulcsár László

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
Sopron Erzsébet. u. 9. 9400 Hungary

Web oldal / web page: <http://gt.nyme.hu>

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év

Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év

Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2015 Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

7. ÉVFOLYAM

2015.

KÜLÖNSZÁM

Tartalom

TANULMÁNYOK

- A számvitel oktatás fél évszázada** 3
Sztanó Imre
- Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára**18
Ambrus Rita Anna
- Számvitel és jogalkotás Magyarországon a rendszerváltozás után** 33
Borbély Katalin
- Számviteli informatika** 46
Dr. Polyák Imre
- Számvitel és könyvvizsgálat**61
Tóthné Szabó Erzsébet
- Számvitel és vállalatvezetés** 76
Ujvári István Norbert
- A számvitel nemzetközi harmonizációja az 1970-es évektől napjainkig** 88
Vajay Julianna
- A számviteltörténet kutatási sajátosságai** 99
Borbély Katalin
- A templomosok gazdasági tevékenysége** 109
Csányi Anita
- Számvitel az ókori Egyiptomban** 116
Gönczné Endrődy Anikó
- Az iszlám számvitel** 124
Kisiván Nikola
- Kulturális hatások a kínai számvitelben** 131
Lökkös Gergő
- A „lépcsős módszer” alkalmazása a Közel-Keleten** 138
Nagy Barbara

Számvitel az ókori Rómában	146
<i>Németh Natasa</i>	
Az angolszász számvitel fejlődéstörténetének középkori, újkori szakasza	154
<i>Paxián Mónika, Zsiray Klaudia</i>	
A földközi-tengeri városállamok számvitele	163
<i>Tóth Petra</i>	
A kontinentális számvitel jellemzői a 20. században	169
<i>Zax Petra</i>	

A templomosok gazdasági tevékenysége

Csányi Anita

*Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Számvitel
mesterképzés*

Bevezetés

A történelem során az európai országok olyan változást éltek meg, amelyek eredményeként alakult ki társadalmuk, kultúrájuk. Ez utóbbi magában foglalja a mindenki által elfogadott viselkedési normákat, a nyelv használatát, a vallási környezetet, a művészeti ágak kibontakozását és a gyakorolt szokások összességét.

A jogalkotást a kontinentális Európa jelentős részén a római-német alapokon nyugvó kodifikált törvénykezés teremtette meg, mely leírja az elvárt viselkedésmintát. A történelmi események sora a kialakult jogi környezetnek megfelelően sok országban központosított hatalmi rendszert teremtett meg, melyben az állam és a központi szervek folyamatos információigényt támasztottak a gazdaság szereplői felé, továbbá ellenőrzési jogot tartottak fenn tevékenységeikre vonatkozóan. A későbbiek során ennek megfelelően alakulhatott ki az adórendszer, mely az adott ország fiskális tradícióitól és berendezkedésétől függött, illetve létrejött a számviteli szakma, mely központosított hatalom megléte esetén erősen szabályfüggő volt. A gazdasági fejlődés nagy hatással volt a számbevétel súlypontjainak alakulására és a szabályozások összességére is.

Dolgozatom célja a gazdasági folyamatok számon tartásának bemutatása a középkori Európában, aminek fókuszpontjában a számbavétel, regisztrálás és számontartás állt. Ezen tevékenységek a gazdasági (pénzügyi) folyamatok háttérében húzódtak meg. Röviden ismertettem az adott korszakra jellemző és nagy befolyással bíró társadalmi felépítést, jogi szabályozást, kultúrát és egy sajátos csoport, a templomos rend pénzügyi szerepét, tevékenységét.

A középkorról

A középkorról általánosságban alfejezet az irodalomjegyzékben szereplő minden napi élet a középkorban forrás gondolatmenetét követi.

Középkor alatt a Nyugat-Római Birodalom felbomlásától az Amerika felfedezéséig terjedő korszakot értjük. A középkor három egymást követő időszakra bontható annak megfelelően, hogy milyen új szellemi irányzat hódított az adott korszakban. Az első korszak az V. és VIII. század közötti időszakot öleli fel, ekkor zárult le a népvándorlás és létrejöttek az első feudális berendezkedésű államok, mint a Nyugati-és

Keleti Gót Királyság, a Frank állam és a Longobárd Királyság. A középkor középső szakaszára tehető a lovagkor kialakulása, mely időszakra már megszilárdult a kereszténység és kialakult a hűbériség fogalma is. A VIII. századtól a XIII. századig terjedő időszakban az egyház hatalma oly mértékben megerősödött és megújult, hogy a XI. században már kereszties hadjáratokra tudta utasítani az európai főnemességet. A következő nagy fejezet a feudalizmus válsága, mely a XIV. századtól elhúzódott egészen az azt követő évszázad hajnaláig, mikor a humanizmus és a reneszánsz irányzatai tért hódítottak. A reneszánsz kor egy átalakulási időszakként funkcionált, mely végül a XVIII. századi felvilágosodáshoz vezetett.

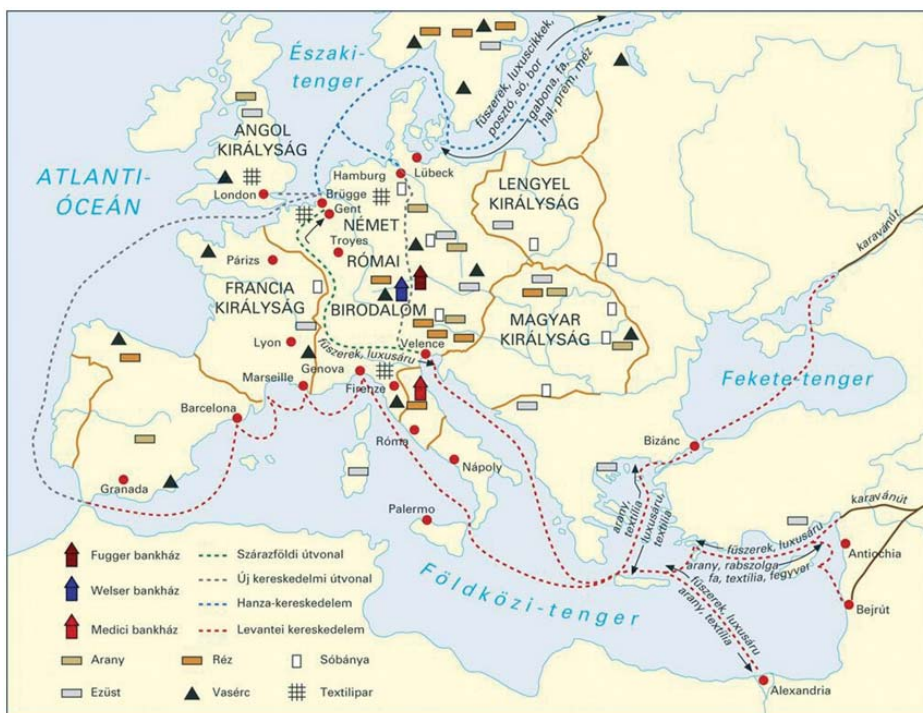
Társadalmi felépítés

Ebben az időszakban a pénzzel való gazdálkodást kizárólagosan a földesurak végezték, viszont a teljes népességnek ez a társadalmi réteg csupán a 10%-át tette ki. A 90 %-os részarányt vállaló parasztság teljes mértékben ki volt szolgáltatva a földesúrnak, saját tulajdonnal nem rendelkezett. Adók formájában fizettek a termőföld használatért a királynak és földesuruknak kilenced, valamint az egyház bevételeihez tized formájában járultak hozzá. Ezen felül számos szolgáltatással, ajándékokkal, és katonai szolgálattal is tartoztak feljebbvalóik felé. A IX-X. században a közigazgatási és jogi rendszer átszerveződött. Kialakultak a korai városok, ahol a betelepült jobbágy már teljes szabadságot élvezett, tulajdonnal rendelkezhetett. Kialakultak a korai parlamentek, ahol a városlakók részt vehettek a megbeszéléseken. Ezt követően bíraskodási önkormányzatok jelentek meg, melyek működése magával hozta a közigazgatási autonómia intézményét. A városokat ettől az időtől a polgárok által választott esküdtekből álló (jurati) tanács és magistratus irányította, élén a polgármesterrel (majos, maire). A városok a királytól kapott jogokkal rendelkeztek, mit a vásártartási- és árumegállító jog. A korábban rendkívül szűk polgárság rétegének kiszélesedése tehát a városok megjelenésének volt köszönhető.

A kereskedelmi rendszer

Az olyan technikai vívmányoknak köszönhetően, mint a többnyomásos gazdálkodás, szügyhám és csoroszlya alkalmazása, vízi- és szélmalomok megléte, a terméshozamok megnövekedtek, gazdasági fellendülés kezdődött. A kereskedelem is rohamos fejlődésnek indul, melynek egyik oka a népességnövekedésből eredő megnövekedett fogyasztási igény, másrészt a megtermelt felesleg értékesítésére új értékesítési piacok felkutatása vált szükségessé. A kereszties háborúk nyomán Európa megszerette Ázsia luxustermékeit, a különböző fűszereket, a kínai selymet és porcelánt, a föníciai festékeket, az üvegtermékeket, a drágaköveket. A gazdasági növekedés három nagy kereskedelmi útvonalat hozott létre, a **levantei (Földközi-tenger)**, a **Hanza (Balti-tenger)** és a **kettőt összekötő szárazföldi útvonalakat**.

1. ábra: A középkori Európa kereskedelmi útvonalai

Forrás: Száray, 2010

A kereskedelmi útvonalakhoz egyre több város csatlakozott, és a termékek értékesítésének céljából vásárokat tartottak. A legtöbb európai ország a Karoling-pénzrendszert használta, vagyis a fontot, a shillinget és a dénárt, de ezek értéke lényegesen eltért egymástól. A fizetési nehézségek csak a XIII. század második felére rendeződtek, hiszen ekkor jelent meg az európai piacokon stabil fizetőeszköz, a IX. Lajos által veretett garas, illetve az 1252-ben Firenzében kibocsátott aranyforint.

A XI-XII. században megjelentek a céhek, melyek létrejöttét a városi hatóságok ösztönözték abból a célból, a piacra kerülő élelmiszerek és iparcikkek árát központilag szabályozni és ellenőrizni lehessen. A céheken belül a későbbiekben szigorú rendszer került kialakításra, a 14. századra már független szervezetekként működtek, politikai testületként is elismerték őket. Megteremtették a vállalati körökben ma is használatos üzleti titok fogalmát, technikai eljárásaik és a céhre vonatkozó minden egyéb belső információ titkos volt, továbbá a tagokat folyamatos vagyosodási beszámolóra kötelezték. A céhek azonban csak a helyi piacok számára biztosították a megfelelő mennyiségű árut. Az export iparok nem támaszkodtak a céhes kultúrára, itt megfigyelhető az első tőkés szervezetek kialakulása, melyekben az erőforrások közül különvált a tőke és a munkaerő. A mesterek a nagykereskedő

megbízásából tevékenykedtek úgynevezett kihelyezéssel rendszerben. A szabad kereskedelem és verseny gátjaiként leírt céhek csak az ipari forradalom hajnalán vesztek el jelentőségüket.

A középkor egyik számvetési újításának mondható a 795-ben Nagy Károly által bevezetett rendelkezés, miszerint a királyi birtokokról minden év végén jelentést kell készíteni, azokat számba kell venni. A számlálás egy formanyomtatvány alapján került elkészítésre. A kettős könyvvezetés legkorábban 1340-ben jelent meg Genovában, tartalmilag az állam bevételeit és kiadásait állította szembe kezdetleges főkönyvi tagolásban. Ezen időszakból származik az első mérlegyszerű áttekintés táblázatos formátumban. Az erőszakon alapuló társadalmi rendszerek esetében a számbavétel vagyoni leltár formájában valósult meg. A kereskedelem fejlődésével és a társadalmi rend átrendeződésével azonban mindinkább az eredményre helyeződött át a hangsúly, vagyis a ráfordítások és a hozam alakulására. Nem csupán a vagyon megjelenési alakjának kérdése merült fel, hanem az érdekelttek annak származási helyéről is igényeltek információt. A következő előrelépés a fizetések időbeli átütemezése volt, hiszen a kereskedelmi ügyletekben lehetővé vált a hitelnyújtás, így szükséges volt fejlegyezni a pénzüsségeket meghaladóan az adókat és hitelezőket is.

A lovagi kultúra

A XI-XIII. századi udvari kultúra képviselője a lovagi kultúra lett, mely sajátos viselkedési és érintkezési normákat és erénykódexet foglalt magában. Kiemelt eszményei voltak a hűség és hősiesség, a jámborság és áldozatkészség. A lovagokat a nemességgel azonosították és ez fordítva is igaz volt, bár a lovagi kultusz elsősorban a kereszténységgel és a hűbériséggel állt kapcsolatban. A lovagi kultúra teljes feltáráshoz szükséges megemlíteni a szerelem rendkívül fontos szerepét ezen időszakban. Mivel a férfi és nő viszonyát feudális függés és a hűség alapján ábrázolták, ezért a szerelem véleményük szerint nemesíti a lelket és a törekeny női nem védelmére ösztönöz. Az erényeknek és a viselkedésnek a fent említett rendszerét udvariságnak nevezték, melyből a napjainkban is használatos udvariasság kifejezés fejlődött ki. A XII. század második felétől számos verses regény keletkezett, mely megőrökíti a lovagság mindennapjait és nemes cselekedeteiket.

Az egyház sajátos felfogása szerint a rendfenntartás volt a lovagság feladata, amely tisztségben egyesítették a lovagot a pappal. Az egyház nézeteiben a lovagok feladata a szegények és elesettek védelmezése, másrészt a pogányok ellen folytatott harc a Szentföld visszafoglalásáért, s eszerint papi lovagrendek szerveződtek (Mindennapi élet a középkorban).

A templomos rend kialakulása

A Templomosok vagy Templomos Lovagrend nevet viselő szerzetesrend volt az egyik leghíresebb a keresztény harcos szervezetek közül. Létrejötté 1118-ra tehető,

keresztes lovagokból álló tagjai a Szentföldön hozták létre. Céljuk a Szentföld zarándokainak védelme volt, Krisztus szegény lovagjainak nevezték magukat, s a kilenc tagból álló rend Hugues de Payens vezetésével tevékenykedett. II. Balduin jeruzsálemi király vette pártfogásába a lovagokat, aki Salamon király egykori templomának egyik szárnyát adományozta lakhelyül számukra, így ezután kapták Templomos elnevezésüket.

A rend szabályzata latin nyelven készült el az 1128-as Troyes-i zsinat eredményeként, hivatalos katonai vallási renddé nőttek ki magukat. Később Clairvaux-i Szent Bernát megalkotta a rend szellemi programját összefoglaló írást, mely *Az új lovagság dicsérete* címet viselte. A pápa eltérő, kedvezőbb szabályozásokat vezetett be a rend tagjai számára: felmentette őket a birtokaik után fizetendő egyházi tized beszolgáltatása alól, templomok építését engedélyezte számukra. A rend képviselői azonban nem csak Jeruzsálemben, hanem Antioch, Tripoli, Aragon és Portugália területén is megjelentek. Idővel megalakultak az újabb keresztes szerzetesrendek Magyarországon, Németországban, Szicíliában, Görögországban, Franciaországban, Angliában és Skóciában is. A XII. században már a rend tagjai képezték a vezető nagybirtokos réteget Szíriában és Palesztinában. Általános szabályként mondható el azonban, hogy minden területi egységen kialakított szervezet gazdasági helyzetének hasonlóan kellett lennie.

A rend szervezete

A templomosok elitjét a lovagtestvérek alkották, akik egyforma felszereléssel és ruházattal bírtak. Ennek részét képezte a bal vállukon átvetett fehér köpeny piros kereszttel, melyet maga a pápa engedélyezett, és a templomosok jelképévé válhatott az idők során. A katonai feladatokat ellátták, ezen felül életmódjuk a szerzetesekével egyezett. A fegyverhordozók alkották a rend második legnépesebb csoportját, legfőbb feladataik közé tartozott a lovagok segítése, szolgálata. Megjelenésük lényegesen szegényesebbnek volt mondható, szürkésbarna egyszerű szabású ruházatot viseltek, létszámukat tekintve azonban nyolcszoros többségben voltak a lovagtestvérekhez képest. A harmadik réteget a papok tették ki, akik a rend tagjainak lelki életét gondozták. Csupán jelentősebb rendházakban voltak megtalálhatók és elsősorban a Szentföldön éltek.

A templomos rend élén egy megválasztott Nagymester állt, aki élete végéig maradt pozíciójában, helyettessel rendelkezett. A harmadik legfontosabb tisztséget a hadi ügyekért felelős marshall töltötte be. Rangban utánuk a provinciák (rendházak) vezetői következtek, jogkörük a nagymesteréhez volt hasonló, de földrajzilag kisebb területre terjedt ki. A rendházak vezetői évente gyűléseket tartottak. A rend olyan saját jelképekkel, szimbolikus tárgyakkal rendelkezett, mint a pecsét illetve a zászló. Zászlójuk eredetileg fekete-fehér foltos volt, a XII. század közepétől jelent meg a fehér alapon vörös keresztet ábrázoló lobogó.

Vagyoni felemelkedés és erkölcsi bukás

A XIII. század második felére a rend szinte Európa összes országában képviselte magát, és hatalmas vagyont halmozott fel. Jövedelmeik az 1150-es évektől kezdtek el jelentősen gyarapodni. Bevételeik nem csupán adományokból származtak, banki- és pénzügyi tranzakciókat is végrehajtottak, a történelem első bankáiraivá váltak. A zarándokok számára kiépített bankrendszer működése azon alapult, hogy azok útjaik során pénzüket a templomos rendházakba helyezték el letétbe. Ezáltal nevékhöz fűződik a gyors készpénz-átutalási modell kifejlesztése, melynek lényege szerint egy bizonyos földrajzi helyen letétbe helyezett összeghez néhány nap elteltével hozzá lehetett férni egy másik templomos rend kasszájából. Így nem volt szükséges a pénz effektív szállítása, mely rendkívül kockázatos lett volna az esetleges rablótámadások miatt.

Az uzsora szedése isten ellen való cselekedetnek minősült, azonban a pápa személyes engedélyének köszönhetően kamatot szedhettek kintlévőségeik után, s ennek mértéke esetenként a hatvan százalékot is elérte. A nyújtott kölcsönöket kezdetben csak magánszemélyek (elsősorban nemesek) vették igénybe, majd a fejedelmi és királyi udvarok részére szintén kiállítottak hitelleveleket. A főurak mind gyakrabban jelölték meg a rendet örökösükként, hiszen a szegénységi fogadalom csupán a rend tagjaira vonatkozott, nem a szervezet egészére.

A váltó, mint pénzügyi eszköz használatának elterjedése szintén a templomosok rendjéhez köthető, mely a követelések visszafizetésére nyújtott garanciát. Képes volt időlegesen helyettesíteni a fizetőeszközt, közvetíteni a cserét. A pénz helyett kapott fizetési ígéret határidővel, kamatokkal és elidegeníthetőségi joggal rendelkezett. A váltó, mint a modern pénz előfutára nem csak forgalmi értéket képviselt, de egyben segítette az ügylet szereplői közti bizalmi rendszer kiépülését.

A rend gazdasági ereje és ezáltal befolyása folyamatosan nőtt, azonban önálló sodási törekvéseinek köszönhetően (egy önálló állam létrehozás Ciprus szigetén) szembekerült a francia királyi udvarral.

1307. október 13-án a francia Fülöp király (IV. /Szép/ Fülöp) egy éjszaka leforgása alatt lefoglalta a rend vagyonát saját királyságában, és tagjait bebörtönözte a keresztény vallás meggyalázása miatt. Az elfogottak kínzással kicsikart vallomásai alapján minden keresztény fejedelem jogot formálhatott a keresztesek földbirtokainak elkobzására, az elfogott lovagok nagy részét máglya általi halálra ítélték. Az egyházi akarattal a nemesek nem szegültek szembe, hiszen sokaknak még fennálló tartozása volt a rend felé, és el akarták kerülni annak visszafizetését. Ezek után a pápa az 1311-1312-es Vienne-i zsinaton feloszlatta a templomosok rendjét.

Összefoglalás

A gazdasági és társadalmi rendszerek folyamatos változása nagy hatást gyakorolt a számvetési és pénzügyi szabályozás területeire is. A középkorban lezajlott folyamatok eredményeként a hűbéri rendszerhez kapcsolódóan már megvalósult a vagyoni helyzet figyelemmel kísérése, melynek folyományaként a városállamokban kialakulhattak

a ma is használatos kettős könyvvitel alapjai. A lovagi kultúra elterjedése és a keresztes lovagok tevékenysége teremtett létjogosultságot a bankári tevékenységeknek.

Összességében elmondható, hogy a középkor történelmének áttekintésével felvázolható a pénzügyek és a számvitel fejlődésének egy határozott irányzata.

Irodalomjegyzék

Borbély K. (2012). *Fejezetek a számvitel történetéből*. Sopron, Gazdasági Tudásközpont Alapítvány

Hodge, S. (2009). *A templomos lovagok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Molnár M. (2010). *A templomos lovagrend alkonya*. Budapest, Miles Christi

Száray M.: A térkép szerepe és elemzése a történelemórán <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/szaray-miklos-a-terkep-szerepe-es-elemzese-a-tortenelemoran/> (letöltve: 2013. 02. 28.)

A templomos lovagok története:

<http://www.mostly-medieval.com/explore/temphist.htm> (letöltve: 2013. 02. 26.)

<http://www.beyond.fr/history/templars.html> (letöltve: 2013. 02. 26.)

<http://www.historytoday.com/helen-nicholson/saints-or-sinners-knights-templar-medieval-europe> (letöltve: 2013. 02. 27.)

<http://thinkagainbyg.blogspot.hu/2011/10/templomos-lovagrend-tortenete.html> (letöltve: 2013. 02. 28.)

http://www.bibliotecapleyades.net/sociopolitica/sociopol_masonsknightstemplar05.htm (letöltve: 2013. 02. 28.)

Mindennapi élet a középkorban:

<http://tortenelemklub.com/koezepakor/egyeb-koezepakor/190-mindennapi-élet-a-koezepakorban> (letöltve: 2013. 02. 25.)